

Marcin Mielnik
(Naczelna Organizacja Techniczna)

Organizacja i funkcjonowanie kancelarii władzy policyjnej w Księstwie Warszawskim

Organization and functioning of the office policy authorities in the Duchy of Warsaw

Keywords: Warsaw Duchy, Poland, administration, records management, document, documentation, officialdom.

Annotation: As part of this work, the author presents the characteristics of the documentation of the policy authorities in the Duchy of Warsaw. Part of this issue is the composition of registry, the competences of employees, the cases and documents of policy authority. These complex issues require the presentation of the state system. Thus, the explanation of what was the policy authority and what was its place in the administration structure. The activity of each office and state position was the same with the production of documents by person responsible for implementation of the tasks of state. It seems reasonable to ask two questions. Was the state system, including the police system, similar to the documentation production system? And also, did the paper produced by the police clerks constitute a separate registry and a group of documentation produced by it, included in the documentation of state authorities and administration?

Организация и деятельность канцелярии полицейских властей в Варшавском княжестве

Ключевые слова: Варшавское герцогство, Польша, администрация, делопроизводство, документ, документация, чиновничество.

Аннотация: В этой работе автор представляет характеристику документации органов власти в Варшавском Герцогстве. Частью этого вопроса является составление реестров, компетенций сотрудников, перечня дел и документов органов полиции. Эти сложные проблемы требуют представления государственной системы, по другому - объяснения того, что является полицейским органом и какое его место в структуре администрации. Деятельность каждого учреждения и государственной должности была одинаковой со стороны делопроизводства. Автор ставит два вопроса. Была ли государственная система, включая систему полиции, подобной системе производства документов? А также - представляют ли документы, подготовленные полицейскими канцелярскими чиновниками, отдельную группу документации, в общей документации государственных органов и администрации?

Wstęp

Badania nad kancelarią i dokumentacją aktową od dłuższego czasu będą zainteresowaniem badaczy¹. Poznanie zagadnienia łączy się z wieloma obiektami badawczymi. Podstawowym z nich, jak uznaje W. Rostocki, to dokumentacja aktowa. W jego rozumieniu to „masowa nowożytna forma dokumentacji faktów i zdarzeń powstająca w kancelarii w toku załatwienia przez urząd, instytucję, czy osobę (fizyczną albo prawną) spraw, zaistniałych w obrocie między ludźmi w społeczeństwie”². Tym samym należy uznać za ściśle powiązane z tą definicją historię ustroju administracyjnego, organizację pracy (instytucji czy poszczególnych osób), czy sprawy społeczne. Praca p.t. *Kancelaria i dokumentacja aktowa urzędów administracji w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (do 1867 r.)*, jak zaznacza sam autor, odnosi się do systemu kancelaryjnego państwa, a nie poszczególnych ministerstw, czy urzędów³. Za kontynuację jego dzieła można uznać badania konkretnych instytucji. Szereg publikacji, jakie ukazały się w ostatnim czasie na temat Księstwa Warszawskiego, porusza problem na marginesie organizacji i pracy kancelarii.

Z tego powodu za interesujący należy uznać wymieniony już artykuł P. Ławniczak o Sekretariacie Stanu Księstwa Warszawskiego. Przedstawiony w nim urząd stanowił aparat pomocniczy dla ministra sekretarza Rady Stanu Ks. Warszawskiego. Na jego podstawie można zaryzykować stwierdzenie, że powinien być wzorcem dla całej administracji państwa. Główne zadania Sekretariatu Stanu były ściśle powiązane z zadaniami ministra sekretarza stanu. Mimo tak ważnej pozycji w systemie państwa zastosowany system kancelaryjny, w porównaniu z innymi krajowymi, okazał się konserwatywny. Zgodnie z ustaleniami P. Ławniczak, dwór drezdeński zastosował rozwiązania znane w epoce stanisławowskiej. Za przejaw unowocześnienia w tym przypadku należy uznać wprowadzenie rozbudowanych pomocy ewidencyjnych. Miały one pomóc m.in. w zachowaniu zgodności treści oryginały znajdującego się w archiwum, wpis w protokole sekretariatu i kopia urzędowa⁴.

Autor w ramach niniejszej pracy podjął się przedstawienia charakterystyki dokumentacji aktowej władzy policyjnej Księstwa Warszawskiego. Część składową tego zagadnienia stanowią skład kancelarii, kompetencje pracowników, sprawy i dokumenty aktowe władzy policyjnej. Te złożone zagadnienie wymagają przedstawienia ustroju państwa. Tym samym wyjaśnienia czym jest władza policyjna oraz jakie było

¹ K. Ciesielska, *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793-1919*, Warszawa 1972; H. Eile, *Pracownicy miejscy w dawnej Warszawie*, Warszawa 1939; P. Ławniczak, *Sekretariat Stanu Księstwa Warszawskiego (1807-1813)*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, nr 4 (6)/2013, s. 33-77; A. Heylman, *Zarys historyczny przemian Rady Stanu*, BW I, 1864; A. Helman, *Historia organizacji sądownictwa w Królestwie Polskim*, t. I, Warszawa 1861; A. Heylman, *O sądownictwie w Królestwie Polskim*, Warszawa 1834; K. Konarski, *Zespół akt Sekretariatu Stanu Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego oraz Kancelarii J.C. Mości do spraw Królestwa Polskiego 1807-1876*, „Archeion”, 44 1966; W. Rostocki, *Kancelaria i dokumentacja aktowa urzędów administracji państwowej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (do 1868 r.)*, Wrocław 1964; W. Rostocki, *Księgi kancelaryjne i akta spraw urzędów administracyjnych państwowej Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, „Archeion” 29, 1958.

² W. Rostworowski, *Kancelaria i dokumentacja...*, s. 5.

³ Ibidem, s. 6-7, przypis 2.

⁴ P. Ławniczak, *Sekretariat Stanu*, s. 60-72.

jej miejsce w strukturze administracji. Działanie każdego urzędu, stanowiska państwowego tożsame było z wytwarzaniem dokumentów przez osoby odpowiedzialne za realizację zadań państwa. Uzasadnionym wydaje się postawienie dwóch pytań czy system państwa, w tym system policji był zbliżony do systemu wytwarzania dokumentacji? A także czy pisma wytworzone przez urzędników władzy policyjnej stanowiły osobną kancelarię i wytworzoną przez nią grupę dokumentacji wchodzących w skład dokumentacji organów i administracji państwa?

Władza policyjna

Ustrój Księstwa Warszawskiego zapisany w konstytucji z 22 maja 1807 r. w znacznym stopniu został poddany wpływowi francuskiemu, zawierał jednak wiele elementów systemu staropolskiego i pruskiego⁵. Mimo to na pojmowanie w omawianym okresie władzy policyjnej należy spojrzeć przez pryzmat funkcjonujących na przełomie XVIII i XIX wieku założeń teoretycznych. Stanowiły one punkt wyjścia przy konstruowaniu, organizowaniu i funkcjonowaniu organów i urzędów władzy policyjnej.

Myślicielem, który jako pierwszy odegrał bardzo ważną rolę w tworzeniu myśli na temat policji uznawano Delamarre⁶. Jego monumentalne dzieło powstało w trakcie rozbudowy administracji we Francji. Zatem zostało oparte nie tylko na teoretycznych przemyśleniach, ale także na obserwacji i analizie zachodzących zmian. Na ich podstawie Delamarre wskazał jedenaście dziedzin, którymi zajmuje się policja. Na pierwszym miejscu wskazał religię, której w ramach funkcjonowania aparatu władzy miano chronić obrzędy i ceremonie. Naturalnie wszystkie religie nie uznawane przez państwo miały być zwalczane. Konsekwencją tego działania należy uznać nadzór nad obyczajami. Francuski myśliciel zaliczył do niej walkę z luksusem, nadzór nad wszystkimi organizowanymi zdarzeniami jakie odbywały się publicznie. Tej grupie zadań dołączył rejestrację prostytutek. Nie powiązany bezpośrednio z wyżej wymienionymi dziedzinami wyodrębnił zdrowie. Policja miała odpowiadać za czystość powietrza, wodę zdatną do picia w miastach, nadzorowanie piekarzy, nadzór nad produkcją i sprzedażą lekarstw oraz walka z epidemiami. Za pośrednio powiązane należy uznać nadzorowanie jakości i różnorodności artykułów spożywczych. Konsekwencją zrealizowania tych celów miał być rozwój miast. Policja miała pilnować stanu urządzeń technicznych oraz ukształtowania przestrzennego. Rozwój skupisk ludzkich miał sprowadzać zagrożenie przestępczością pospolitą, do której zaliczono żebractwo. W ramach czynności jakich miano dokonywać znalazła się cenzura, nadzór miejsc podejrzanych takie jak hotele, oboziska, karczmy. Osobnym, wg Delamarre, zagrożeniem miały być osoby podające nieprawdziwe wykształcenie. Stąd miano sprawdzać dyplomy szkolne, ze szczególnym uwzględnieniem lekarzy, akuszerki, artystów. Starano się ukrócić tym samym niską jakość świadczonych usług. W tym zakresie dziedzinę tę należy uznać za specjalistyczną. Nie powiązaną merytorycznie był handel. Policja, w ramach jej funkcjonowania, miała sprawdzać wagi i miary, a tym samym walczyć

---

⁵ P. Cichoń, *Wpływy francuskie w administracji Księstwa Warszawskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 140, z. 1 (2013), s. 1-18

⁶ Delamarre, *Traite de la Police*, Paris 1719-1739, Podane za A. Zahorski, op. cit., s. 23.

z oszustami. Kontrola handlarzy została połączona bezpośrednio z dziedziną manufaktury. Policja miała pełnić nadzór nad przestrzeganiem prawa powiązanego z gospodarką. Trzy ostatnie wymienione obszary policji należy uznać za specjalistyczne działania związane z kontrolą legalności i jakości świadczonych usług. Ostatnie dwie dziedziny odnosiły się do zjawisk, które w XVIII w. niepokoiły warstwę posiadaczy przestępstwa popełniane przez służbę domową oraz zjawisk powiązane z najbiedniejszymi mieszkańcami państwa. W ramach obu wypadków miano pełnić opiekę nad ludźmi w zakresie znalezienia pracy, czy pomocy materialnej najbardziej potrzebujących.

Dzieło Delamarre, jak zaznacza się w literaturze, odegrało duże znaczenie w rozwoju teoretycznych rozważań oraz tworzenia, także w I Rzeczypospolitej, prawa⁷. Podobnie jak on tak i inni autorzy tworzyli swoje dzieła obserwując bardzo duży rozwój administracji. Jak zauważa A. Zahorski, dla polskich ustawodawców bardzo ważnymi okazały się dzieła niemieckich myślicieli Jana Henryka Justiego i Józefa Sonnenfelsa⁸. Pierwszy z autorów pod pojęciem policji rozumie całość wewnętrznej administracji oraz podporządkowane jej sądownictwo. W ramach kompetencji policji znalazło dziewięć obszarów. Dotyczyły one rozwoju ilościowego społeczeństwa, rozbudowy i utrzymania gospodarki, handlu i infrastruktury. W ramach prac policji znalazły się walka z zagrożeniami takimi jak obyczaj, pospolita przestępczość, czy walka z żebractwem. W ramach tych czynności miał się znaleźć nadzór nad sądownictwem i opieka nad lasami. Drugi przedstawiciel nauki policji zaprezentował inny zakres obowiązków policji. Wyłączył z niej wszystkie działania związane z gospodarką i finansami. Jej podstawowym zadaniem miało być walka z przestępczością, nadzór nad obyczajami, prowadzenie statystyki, kontrolę stowarzyszeń oraz higienę i zdrowie obywateli. Na podstawie badań z całą pewnością można określić że Józef Sonnenfels okazał się znacznie bardziej interesujący niż Justi⁹. Świadczy o tym zakres kompetencji Ministra Policji, które w znacznej mierze pokrywają się z jego założeniami.

Mimo stosunkowo dużego zainteresowania badaczy pracami teoretycznymi o administracji należy z przykrością stwierdzić, że nadal pozostaje nie zbadanym obszarem w zakresie zagadnień odnoszących się do policji początków XIX wieku. W niewielkim stopniu te braki zapełnia praca P. Cichonia¹⁰. Na marginesie badań nad

---

⁷ A. Zahorski, op. cit., s. 25-26; J. Malec, *Polska myśl administracyjna XVIII wieku*, Kraków 1986, s. 49; S. Grabski, *Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce od pierwszego rozbioru do r. 1831*, Kraków 1903, s. 74-75; B. Leśniodorski, *Dzieło Sejmu Czteroletniego (1788-1792). Studium historyczno-prawne*, Wrocław 1951, s. 96-97; W. Kawka, *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*, Wilno 1939, s. 16-22.

⁸ A. Zahorski, op. cit., s. 26-27.

⁹ M. Mielnik, *Podstawy prawne funkcjonowania Policji w Księstwie Warszawskim*, [w:] *International Journal of New Economics and Social Sciences*, nr 1 2015, s. 172-178; M. Mielnik, *Formalno prawne podstawy organizacji, kompetencji i działania władzy policyjnej miasta stołecznego Warszawy w okresie Księstwa Warszawskiego*, [w:] *Journal of Modern Science. Zeszyty Naukowe - Dydaktyczne*, tom 1/4/2008, *Administracja i Bezpieczeństwo*, Józefów 2008, s. 87-92; M. Mielnik, *Organizacja, kompetencje i działalność władz policyjnych czasów Komisji Rządzącej (14 stycznia - 5 października 1807 r.)*, [w:] *Studia prawoznawcze*, nr 8, Olsztyn 2008, s. 303-316.

¹⁰ P. Cichoń, *Rozwój myśli administracyjnej w Księstwie Warszawskim 1807-1815*, Kraków 2006, s. 73-74.

myślą administracyjną w Księstwie Warszawskim autor przedstawia dwie publikacje polskich autorów. G. Bielawski w swoim „Projekcie do konstytucji narodu polskiego” zaproponował powołanie kolegialnego ministerstwa tzw. Komisji Policyjnej, Skarbowej i Edukacyjnej. W jej składzie miało się znaleźć ośmiu komisarzy. Na podstawie przedstawionej treści tego dzieła trudno jest określić czym była w rozumieniu G. Bielawskiego policja. Zaprezentowane przez P. Cichonia dzieło, jak należy przypuszczać, nawiązuje w bardzo dużym stopniu do organizacji Straży Praw. Dużo bardziej interesującym dziełem okazał się „Projekt do zmniejszenia wydatków publicznych przez złączenie dwóch ministrów w jedno to jest wewnętrznego i religii z policją” autorstwa J. Karskiego. Jak wskazuje tytuł autor tej publikacji uznał za konieczne włączenie Ministerstwa Policji i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w jeden resort. Taki manewr uzasadniał oszczędnościami finansowymi oraz niemożnością wyznaczenia im przejrzystej granicy kompetencji.

Wśród wielu prac napisanych na temat policji podaje się szereg jej definicji. Były one jednak listą zadań jakie ma ona wykonywać, tym samym uznawano ją za synonim całokształtu administracji w państwie¹¹. Inną metodę, w szukaniu odpowiedzi na pytanie czym była Policja, zastosował Johann Paul Harl, dla którego odpowiedź stanowiła punkt wyjścia jego rozważań. Zgodnie z jej treścią: tylko podług jakich by prawideł policja urządzona i sprawowana być powinna. Policja zaś, czyli Administracja Policji jest to zbiór ustaw rzeczywistych i do zachowania w kraju przepisanych [...]¹². W konsekwencji Nauka Policji to prawo policyjne, rozumiane przez autora jako zasady organizacji, zasięg i sposób działania policji¹³. W konsekwencji Nauka Policji to prawo policyjne, rozumiane przez cytowanego filozofa jako zasady organizacji, zasięg i sposób jej działania. Jednak jakiemu nadrzędnemu celowi miałyby one być podporządkowane? Zdaniem J. P. Harla tym celem jest bezpieczeństwo, które:

znaczy stan taki, iż się człowiek nic złego obawiać nie może. Bezpieczeństwo praw jest zabezpieczeniem od krzywd i niesprawiedliwości, bezpieczeństwo fizyczne jest zabezpieczeniem od innych przypadkowych nieszczęść. Przez bezpieczeństwo prywatne rozumiemy zabezpieczenie osobiste każdego mieszkańca, przez bezpieczeństwo publiczne zabezpieczenie ogółu mieszkańców społeczność składających. Nie można też sobie wystawić bezpieczeństwa prywatnego bez publicznego i nawzajem¹⁴.

Bezpieczeństwo zatem to przede wszystkim stan umysłu obywateli, którym państwo ma zapewnić spokój wewnętrzny. J. P. Harl uznał, że pojęcie to należy do grona ważnych terminów prawniczych.

Prawa gwarantowały jednostkom i społeczeństwu wolność. Dbałość o ich realizację spoczywała na policji i sądach. Pierwsza instytucja została określona przez

¹¹ A. Zahorski, op. cit., s. 20.

¹² J. P. Harl, *Nauka policji. Dzieło podręczne nieuchronnie potrzebne dla sprawujących urzędy policyjne*, Bydgoszcz 1811, s. X.

¹³ *Ibidem*, s. 2 - 3.

¹⁴ J. P. Harl, op. cit., s. VIII.

Harla jako „trzecia magistratura w kraju”, która przez cały czas powinna mieć na pieczy bezpieczeństwo publiczne i prywatne¹⁵. Jej celem, zgodnie z poglądami J. P. Harla, pozostało zapobieganie wszystkim złym zdarzeniom, które zagrażały bezpieczeństwu publicznemu i prywatnemu. Miała ona działać na podstawie prawa, rozporządzeń regulujących wspomniane cele oraz wspierać wymiar sprawiedliwości, jeśli sam nie był stanie osiągnąć zamierzonego celu, przekazując potrzebne informacje, dowody itp.

Zapewnieniem bezpieczeństwa powinna zająć się specjalnie powołana do tego instytucja – „Policja bezpieczeństwa wydaje urządzenia zapewniające bezpieczeństwo publiczne i prywatne”¹⁶. Miałyby ona za cel kontrolować społeczeństwo i organa rządowe, ochraniać je przed wszystkimi możliwymi niebezpieczeństwami, na przykład zamieszkami. Aby sprostać temu zadaniu powinna umożliwić działanie wszystkim trzem władzom, tj. ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej.

Policja bezpieczeństwa publicznego musiała obserwować wszystkie społeczności w państwie, aby w ten sposób zapewnić bezpieczeństwo osobom prywatnym czy wspólnotom religijnym. J. P. Harl, w omawianym dziele, podkreślał potrzebę walki z zakłócaniem porządku publicznego przez kogokolwiek, zwalczanie zamieszek, rewolucji, żebractwa i włóczęgostwa¹⁷. Policja miała obowiązek chronić własność prywatną, dlatego mogła użyć wszelkich środków „moralnych i fizycznych”, aby zapobiec kradzieżom. Przeciwdziałania naruszeniom porządku prawnego polegały na śledzeniu i aresztowaniu wszystkich sprawców przestępstw. W zakresie warsztatu policji leżała umiejętność obserwowania podejrzanych osób, umiejętne rozstawianie wart i wysyłanie patroli oraz zabezpieczanie odpowiednich środków przeznaczonych do ścigania przestępców¹⁸.

Czym zatem była policja? W literaturze pojawiają się próby odpowiedzenia na to pytanie. Pod tym pojęciem rozumiano szereg spraw związanych z bezpieczeństwem, spokojem i porządkiem publicznym oraz wielu dziedzin administracji wewnętrznej państwa. Zatem podział na policję administracyjną i bezpieczeństwa funkcjonował już w osiemnastym wieku, natomiast spostrzeżenia Harla stanowiły swego rodzaju analizę rzeczywistości jaką badał¹⁹.

Dzieło teoretyczne, mimo że oddziaływało na czytelników i kształtowało poglądy rządzących Księstwem Warszawskim, nie przedstawia faktycznych ich działań. Dokumenty spraw Rady Stanu powiązanych z przygotowaniem projektów aktów prawnych należy uznać za podstawowy rodzaj źródeł mogący odpowiedzieć na pytanie jak rozumiano policję, a tym samym w jaki sposób można wskazać kancelarie władzy policyjnej.

---

¹⁵ Ibidem, s. VII.

¹⁶ Ibidem, s. 33.

¹⁷ Ibidem, s. 35 – 55.

¹⁸ Ibidem, s. 197 – 200.

¹⁹ Więcej na ten temat: M. Mielnik, *Traktaty naukowe jako podstawa wiedzy funkcjonariuszy Władzy Policyjnej w Księstwie Warszawskim 1807 – 1812*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji”, tom 1(22) 2013, Warszawa 2013, s. 182-192.

Pismo Ministra Policji Aleksandra Potockiego w sprawie przeznaczenia wpływów uzyskanych przez państwo ze sprzedaży paszportów na utrzymanie Policji Sekretnej zawiera wiele ciekawych opinii na temat organizacji i zakresu kompetencji policji²⁰. Podobnie jak to uczynił Justi policja została zdefiniowana jako szereg obowiązków związanych ze „spokojnością, publicznością, szczęściem i prawdziwą wolnością i bezpieczeństwem ludu”. Jej siła przekonuje stanowi podstawę silnego państwa ponieważ gwarantuje przestrzeganie konstytucji oraz obowiązującego prawa. Wynika stąd charakter policji, która w odróżnieniu od sądownictwa, ma obowiązek „szczególne zapobieganie (tj. przestępstwa, przyp. M.M.) onemuż lub śledzenie i chwywanie przestępcy niemiej baczność na bezpieczeństwo, spokojność, porządek i wygodę”. Tak więc nadrzędnym celem policji miał być wykrywanie przypadków łamania prawa. Szczególnie ważnym jednak była opinia Ministra, w której stwierdził:

Tego żeby była wstanie dokonania musi mieć potrzebnych urzędników, którzy tym szczególnie zajęć się przedmiotem, nie dependując w niczym od innych władz i nie wdając się w urzędzenia obce, trudnili się jedynie obowiązkami sobie powierzonymi²¹.

Jednoznacznie policję wskazywał A. Potocki jako na niezależny, względnie autonomiczną gałąź administracji, która miała za obowiązek zapewnienie bezpieczeństwa, porządku publicznego, jak i wszystkie działania związane z rozwojem kraju i społeczeństwa. Policja była zorganizowana wg oceny Ministra w trzech osobnych kategoriach: policja w stolicy, policja w kraju i policja sekretna²². W konsekwencji jej dokumentacja wypadku uznania tej metody dokumentacja policji miała składać się z trzech osobnych rodzajów.

W odpowiedzi na pismo Rady Muncypalnej Warszawy w sprawie zaopatrywania wojska, z 3 października 1809 r. Minister Spraw Wewnętrznych Jan Paweł Łuszczewski, podczas dyskusji podziału obowiązku przeprowadzenia rekwizycji koni, zaprezentował właściwą jego zdaniem definicję policji²³. Jego zdaniem należy zauważyć że

administracja znaczy zarządzenie takim przedmiotem, policja strzeżenie, aby prawa i przepisy były wypełnione. Jeżeli podług tej ogólnej definicji władze rządowe uważać będziemy to znajdziemy, iż każda z nich /: wyjąwszy sądowniczą, w ścisłym znaczeniu /: łączy w sobie administracyjną i policją²⁴.

Tym samym uznawał policję za tożsamą z administracją. Jednoznacznie odrzuca poglądy A. Potockiego i uznaje je za szkodliwe. Zwraca uwagę na, jego zdaniem w jedyne poprawny sposób, istotę urzędu. Każdy z nich miał posiadać „atrybucje administracyjne i policji”. Natomiast dzielenie administracji i policję miało przynosić same nieporządne skutki. Istotę organizacji policji stanowił system administracji

²⁰ AGAD, Rada Stanu i Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego, seria II, sygn. 295, s. 15-25.

²¹ Ibidem, s. 17-18

²² Ibidem, s. 18.

²³ AGAD, Rada Stanu i Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego, seria II, sygn. 295, s. 91-94.

²⁴ AGAD, Rada Stanu i Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego, seria II, sygn. 295, s. 91.

jak prefekt w departamencie podprefekt w powiecie, tak i burmistrz w powiecie i wójt w gminie, łączy w sobie atrybucje administracyjne i policyjne z tą tylko różnicą że burmistrz i wójt administracją i policją miejscową w swojej gminie i tę on tylko, ale nie podprefekt i prefekt sprawować może, a ci wyżsi urzędnicy mają obowiązek dozoru, aby ta miejscowa administracja i policja dobrze była sprawowana, a co się tyczy ogólnej nie miejscowej administracji o policji, ta do prefektów i podprefektów należy²⁵.

W konsekwencji struktura administracji była tożsama z organizacją policji. Na uwagę zasługuje metoda jaką posłużył się Minister. Bezpośrednie działania najniższych urzędników wójt, burmistrz stanowiły pełnie działań policji. Natomiast wyżsi szczeblem podprefekt, prefekt większym stopniu pełnili funkcje nadzorcze. Można zatem uznać pracę przedstawicieli administracji „miejscowej” za najbardziej cenioną przez Łuszczewskiego, ponieważ jakość ich pracy miała bezpośredni wpływ na społeczeństwo.

Organizacja kancelarii początków XIX w.

Przedstawione wyżej opinie nie wyczerpują problemu rozumienia policji. W literaturze poruszano już wiele razy problem granicy jej kompetencji²⁶. Znacznie mniejszym zainteresowaniem cieszyły się zagadnienia kancelarii władzy policyjnej. Cytowane już wyżej publikacje przybliżają wiele zagadnień związanych z organizacją i pracą urzędów na początku XIX wieku. Nasuwa się zatem pytanie w jaki sposób można wyodrębnić z całości systemu kancelaryjnego system kancelaryjny policji? Mimo funkcjonowania wielu nazw kancelaria w ogólnej strukturze ministerstwa czy urzędu tworzyła jeden z wydziałów²⁷. Odpowiadała za wykonywanie czynności kancelaryjnych. Podejmując się zbadania dokumentacji policji należy jednak pamiętać o zasadzie podwójnego kierownictwa tzw. wyższego i niższego rzędu. Pierwszy odnosił się do zwierzchniego nadzoru nad czynnościami kancelaryjnymi, a najważniejszym urzędnikiem był Sekretarz Gene-

²⁵ AGAD, Rada Stanu i Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego, seria II, sygn. 295, s. 93–94.

²⁶ M. Mielnik *Działania funkcjonariuszy władzy policyjnej Księstwa Warszawskiego wobec wypadków szkodliwych i bezprawia*, [w:] *225 lat Policji w Polsce*, Olsztyn 2017; M. Mielnik, *Prawne uwarunkowania Zadań policji i organów samorządowych. W zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Historia i stan obecny*, [w:] *Samorząd powiatowy i gminny wobec potrzeb i oczekiwań społecznych* Warszawa 2015; M. Mielnik *Podstawy prawne funkcjonowania Policji w Księstwie Warszawskim*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, nr 1 2015; M. Mielnik, S. Gwoździewicz, *Prawne uwarunkowania Policji i organów samorządowych w zakresie bezpieczeństwa*, [w:] *Prawne i społeczne problemy samorządu terytorialnego*, pod red. Sylwii Gwoździewicz i Beaty Mydłowskiej, Warszawa 2015; M. Mielnik, *Regionalna władza policyjna Księstwa Warszawskiego na przykładzie ziemi łukomskiej*, [w:] *Zeszyty Naukowe WSBiA*, Łuków 2013; M. Mielnik, *Porządek publiczny w Księstwie Warszawskim*, „Zeszyty Naukowe”, tom 1(18) 2012, Warszawa 2012; M. Mielnik, *Władza policyjna Warszawy w świetle projektu ustawy o niezależnej władzy policyjnej miasta stołecznego Warszawy*, [w:] *Bezpieczeństwo dużych i średnich aglomeracji z perspektywy europejskiej*, autor referatu, Józefów 2011; M. Mielnik, *Formalno prawne podstawy organizacji, kompetencji i działania władzy policyjnej miasta stołecznego Warszawy w okresie Księstwa Warszawskiego*, „Journal of Modern Science. Zeszyty Naukowe - Dydaktyczne”, tom 1/4/2008, *Administracja i Bezpieczeństwo*, Józefów 2008; M. Mielnik, *Organizacja, kompetencje i działalność władz policyjnych czasów Komisji Rządzącej (14 stycznia – 5 października 1807 r.)*, „Studia prawoznawcze”, nr 8, Olsztyn 2008.

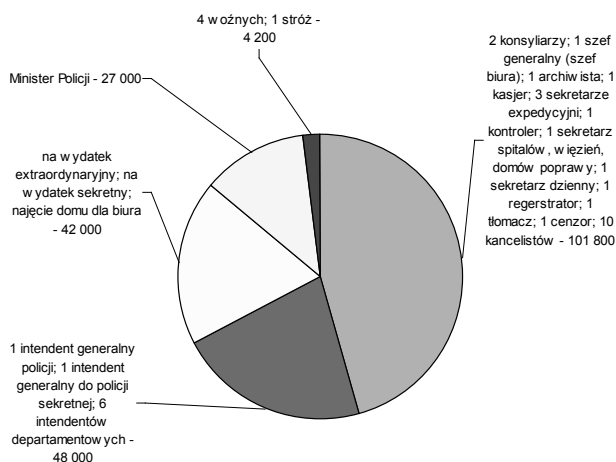
²⁷ W. Rostocki, op. cit., s. 26

ralny. Do jego osobistych obowiązków należało podejmowanie samodzielnych decyzji w sprawach mniejszej wagi, co wyrażało się podpisywaniem pism w zastępstwie ministra, referowanie pism tajnych, referowanie lub redagowanie pism na polecenie ministra, czy kontrolowanie i nadzorowanie prac odbywających się w kancelarii²⁸. Jednocześnie pod jego przewodnictwem prowadzono protokoły posiedzeń, tworzone protokoły decyzji i tajnej korespondencji. Prowadził kancelaryjne pomoce ewidencyjne, które pełniły funkcję pomocy w zarządzaniu dokumentacją. Drugim urzędnikiem wyższego rzędu należy uznać Regenta Kancelarii, zastępcę Sekretarza Generalnego, który osobiście nadzorował prace reszty urzędników oraz wspierał swojego szefa w realizowaniu powierzonych kancelarii zadań. Do niższego rzędu zaliczono Sekretarza Ogólnego, który w Radzie Stanu pełnił funkcję kierownika Wydziału Ogólnej Korespondencji oraz innych pracowników kancelaryjnych takich jak kalkulatorów, kancelistów, aplikantów, czy woźnych.

Ilość urzędników zatrudnianych w Ministerstwie Policji była stosunkowo niewielka, ponieważ ich liczba nie przekraczała 40 osób²⁹. Zaliczono do tego zespołu ministra, pracowników kancelarii, których skład i liczba były zmienne. Koszt zatrudnienia ulegał zmianom, w samym 1808 roku wahał się pomiędzy 175 100 a 223 000 złotych³⁰. W miarę upływu czasu zwiększano liczbę szeregowych pracowników odpowiedzialnych za tworzenie dokumentów i ich przepisywanie. Budżet Ministerstwa ulegał zmianom z powodu przeobrażeń jakim ulegało Ministerstwo. Rozrastająca się struktura uzyskała nowe źródła dochodu. Stan początkowy został przedstawiony na wykresie.

Etat biura Ministra Policji w dniu 8 marca 1808 przez Radę Stanu Najjaśniejszemu Panu podany (tytuł zaczerpnięty z oryginału; wartości podane w złotych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: AGAD, R. St. i R. Min. Ks. War., seria II, sygn. 295, s. 3.

²⁸ W. Rostocki, op. cit., s. 22.

²⁹ AGAD, R. St. i R. Min. Ks. War., seria II, sygn. 295, s. 3.

³⁰ Ibidem, s. 3, 8 – 9.

W konsekwencji także struktura administracji nawiązywała organizacją i sposobem pracy do Rady Stanu, Rady Ministrów i samych ministerstw. Na szczęblu departamentów kancelaria prefekta składała się z Sekretariatu Generalnego, który tworzył komórkę wyodrębnioną. W ramach jego kompetencji znajdowały się czynności kancelaryjne, niektóre sprawy merytoryczne oraz sprawy personalne, koordynacja pracy w urzędzie, niekiedy sprawy finansowe, czy wyposażenie biura³¹. Obok Sekretariatu funkcjonowały wydziały merytoryczne takie jak dóbr narodowych, lasów, prawny, budowniczy, lekarski ekonomiczny³².

Z punktu widzenia zasad formalno-prawnych decyzje wydawał szef resortu w ministerstwie, lub prefekt w departamencie. Jednak należy pamiętać o podziale zadań pomiędzy pracowników jakimi obarczono każdego z nich. Podział na merytoryczne stanowiska oraz wydziały, a te na biura musiał w wielu sytuacjach uzależniać podjęcie decyzji od opinii urzędników niższego stopnia. Należy jednocześnie stwierdzić, że kancelaria policji ograniczała się do Ministerstwa Policji. Reszta urzędników posiadających władzę policyjną, podlegała głównie Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. W konsekwencji ich kancelarie, z punktu widzenia hierarchii, organizacji i kompetencji, należały do struktur tego resortu.

Dokumentacja policji w Księstwie Warszawskim

Dokumentacja stanowi organiczną całość oraz jest odzwierciedleniem działań instytucji, organizacji i jej hierarchii. Z tego punktu widzenia, także dokumentację policji, można podzielić na trzy grupy: dokumentacja centralna, dokumentacja władz departamentowych, dokumentacja władz i urzędów niższego szczebla. Jedynie pierwsza z nich obejmowała kancelarię, którą można nazwać policyjną. Z powodu strat archiwaliów nie można przeprowadzić dokładnych badań nad różnicami jakie zachodziły między pracą kancelarii Ministerstw oraz w jaki sposób zastosowane rozwiązania znajdowały odzwierciedlenie w pracy prefektur. Każde z nich podlegało jednak tej samej teorii. Z tego powodu warto przyjrzeć się schematowi powstawania pism oraz funkcjonowania kancelarii. Pozwala to na ustalenie nie tylko kto tworzył dokumenty, ale także w jaki sposób podejmowano decyzje oraz jakie typy dokumentów można znaleźć w archiwach (zarówno pod względem merytorycznym jak kancelaryjnym).

W ramach prac kancelarii za podział pism oraz nadzór na ich opracowaniem odpowiadał jej dyrektor. Na jego polecenie wpływy rozdzielano na poszczególne komórki organizacyjne, a tam przekazywano wybranym pracownikom. Odebrane przez kierowników wydziałów lub sekcji (w ministerstwach) pisma wciągano do ksiąg kancelaryjnych, które służyły jednocześnie do zamieszczania informacji o dalszym ich obiegu. Rostocki wymienia parę dróg przeprowadzenia spraw. W sprawach łatwych na pismach umieszczano zatwierdzone przez kierowników dyrekcji i wydziału dekretacje. Załatwianie spraw trudnych kierownik dyrekcji brał na siebie. Natomiast za najmniej istotne odpowiadał kierownik wydziału. Po rozdzieleniu spraw polecano

---

³¹ W. Rostocki, op. cit., s. 14-15.

³² *Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego*, t. II, s. 91.

pracownikowi merytorycznemu jej opracowanie³³. Następnie efekty jego pracy, czyli projekt pisma (tzw. koncept), były sprawdzane przez odpowiedniego kierownika wydziału. Zatwierdzony projekt przesyłano do dyrektora dyrekcji. Jego treść analizowano na spotkaniu dyrekcji. Przyjęte pisma podpisywał kierownik, natomiast na odrzuconych pisał dekretację, która stanowiła podstawę do opracowania poprawnego, pod względem treści dokumentu³⁴. W dalszej kolejności tworzone czystopisy, który wysyłano, a przyjęte wersje pisma przekazywano do archiwum.

Zachowały się do dnia dzisiejszego liczne pisma Aleksandra Potockiego. Większość z nich znajduje się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespolone Rada Stanu i Rada Ministrów. Na podstawie analizy dwóch jednostek archiwalnych sumariuszów akt Rady Stanu ukazuje się obraz działalności Ministra w ramach pracy w rządzie³⁵. „Summariusz ogólny akt Rady Stanu od epoki jej ustanowienia to jest dnia [...] października 1807 aż do ustanowienia w niej sekcjów” zawiera 76 stron, a jego treść zawarto w formie tabelarycznej. Pierwsze 16 stron zawiera informacje o aktach dotyczących stosunków z innymi państwami (głównie ościennymi), wojny z Ces. Austrii, sum bajońskich, Komisji Egzaminacyjnej, czy akt dotyczących zmian w administracji. Główną część sumariusza stanowiły tabele przypisane resortom. Na końcu poszytu zamieszczono dział „Interessa prywatne” oraz sumariusz ogólny. Druga jednostka archiwalna ma prostszą budowę, zaczyna się od wykazu akt poszczególnych resortów, następnie zamieszczono wykaz „Akta R. S. jako Sądu Spornego”, Sum Bajońskich, organizacji Rady Stanu, Komisji Egzaminacyjnej, „Akt Ogólnych RS”, wydziału pocztowego. Jednostkę kończy „Wydział Policyjny” oraz „Interessa prywatne”. Ułożenie wykazu dokumentacji policji stanowi odstępianie od logicznego układu treści jednostki archiwalnej, ponieważ nie został umieszczony obok innych ministerstw.

Opisane sumariusze stanowią wartościową pomoc w określeniu prac jakimi zajmował się Minister Policji. Można zaryzykować stwierdzenie, że w pewnym stopniu pozwala domyślać się jak wyglądała dokumentacja tego resortu. Łącznie zarejestrowano czterdzieści cztery sprawy. Przytłaczająca większość, czterdzieści jeden, zapisano w jednostce dotyczącej starszych dokumentów za lata 1807-1810. Szczególnie dwa pierwsze lata istnienia państwa okazały się gorącym okresem tworzenia organów i administracji, a także określania granic ich kompetencji. W ramach swoich obowiązków A. Potocki zabierał głos w sprawach organizacji Rady Stanu, Rady Ministrów, czy administracji. Przykładem działań w tym zakresie należy uznać sprawę numer 35 „Względem etatu policyjnego miasta Warszawy” stanowiła jeden z wielu przykładów³⁶. Na przestrzeni 1807 - 1809 Rada Stanu powołała szereg urzędników policyjnych. Byli oni najczęściej bezpośrednio podlegli Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Jednak w ramach kompetencji władzy policyjnej odpowiadali przed szefem

³³ W. Rostocki, op. cit., s. 48-49.

³⁴ Ibidem, s. 50.

³⁵ AGAD, R. St. i R. Min., *Summariusz ogólny akt Rady Stanu od epoki jej ustanowienia to jest dnia [...] października 1807 aż do ustanowienia w niej sekcjów*, sygn. 100; *Sumariusz ogólny akt Rady Stanu od epoki podzielenia akt na sekcji to od 20 października 1810 r.*, seria 1, sygn. 101; źródła dostępne on-line: <http://www.agad.gov.pl/inwentarze/RSKW175.xml>

³⁶ AGAD, R. St. i R. Min., sygn. 100, s. 49.

policii³⁷. Sprawę dołączono do jednostki archiwalnej „Organizacja i etaty Wydziału Policyjnego”. Jej twórcy dołączyli ją do sekcji nr VI Policji. Na 188 stronach zawiera pełną dokumentację prac nad wprowadzanymi zmianami władzy policyjnej jakie miały miejsce latach 1807 – 1809 r. Sprawę numer 35 „Względem etatu policyjnego miasta Warszawy” umieszczono na końcu jednostki (s. 183-188). Zamieszczono w niej pismo Rady Stanu o otrzymaniu ustalonego projektu organizacji oraz wykaz stanowisk wraz kosztami ich utrzymania w formie tabelarycznej. Zamieszczono do nich pismo od monarchy w formie kopii potwierdzającej przyjęcie dekretu wraz odesłanym aneksem.

Dokumentacja władz departamentowych to znacznie większy, rozproszony zbiór dokumentów. Należy do niej zaliczyć pisma prefekta, prefektury i wszystkim podległym im bezpośrednio urzędnikom. Na szczycie struktur regionalnych stał Prefekt. Ten najważniejszy urzędnik prowincji bezpośrednio podlegał Ministrowi Spraw Wewnętrznych³⁸. Kompetencjami obejmował, nie licząc wojska i sądów, cały aparat państwa znajdujący się na terenie departamentu³⁹. Do jego prerogatyw należało ogłaszanie prawa państwowego na podległym terenie. Uznawano ten obowiązek za szczególnie ważny, upatrując w nim podstawy egzekucji prawa. Wzmocnieniem efektywności działania miała być konieczność współpracy prefekta z każdym resortem. Uznano, iż odpowiedzialność przed Ministrem Spraw Wewnętrznych nie przeszkodzi w wykonywaniu zadań wobec własnego zwierzchnika. Wynikało to z ogólnego charakteru ówczesnego systemu władzy. Jego władza jednak została ograniczona do nadzorowania wykonywanych poleceń szefów resortów i tych czynności, które sam polecił wykonać⁴⁰. W konsekwencji oznaczało to nadanie największej władzy policyjnej w departamencie. Odpowiadał też za realizowanie przepisów związanych z bezpieczeństwem oraz sprawami armii. Dodatkowo, reprezentując władzę policyjną, mógł domagać się wsparcia Gwardii Narodowej, która podlegała, za pośrednictwem prefekta, tylko Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Obok zasadniczych zajęć związanych z wdrażaniem w życie uchwalonego prawa i utrzymaniem administracji, powierzono mu także stworzenie kompletnej statystycznej bazy danych, w której zamieszczano głównie obciążenia finansowe. Dodatkowo miał gwarantować możliwość korzystania przez obywateli z ich praw politycznych. Pozostałe zadania wiązały się z rozwojem przemysłu, rolnictwa, handlu czy infrastruktury⁴¹.

Działania prefektów wspierały wyspecjalizowane komórki organizacyjne prefektury. Obok kancelarii znajdowały się tam Dyrekcja Skarbowa, Rada Dozorcza Edukacyjna, Departamentowa Administracji, Poczty, Intendentura Lasów i Dóbr Narodowych oraz Komisarz Policji. Każdy z wymienionych organów administracji państwowej oraz urzędnik podlegał bezpośrednio prefektowi. Dodatkowym wsparciem służyli podprefekci, którzy odpowiadał za przeprowadzanie kontroli wszystkich po-

³⁷ Patrz: M. Kallas, *Konstytucja Księstwa Warszawskiego. Jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z normami szczegółowymi i praktyką*, Toruń 1970, s. 144; M. Kallas, *Organy administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim*, Toruń, s. 101 -107

³⁸ DP [Ks. War.], Warszawa 1807/09, t. I, *O ustanowieniu głównej Izby Obrachunkowej*, s. 140.

³⁹ Najwyższa jednostka administracyjna.

⁴⁰ Patrz: *Ustawodawstwo...*, op. cit., t. I, s. 141.

⁴¹ *Ibidem*, s. 144.

szczególnych urzędników działających w prowincji. Jednocześnie chroniąc własność publiczną reprezentował państwo przed sądem. Realizowanie wymienionych kompetencji było wspierane przez regionalną administrację. Podprefekci nadzorowali wykonywanie wyznaczonych przez prefekta celów na terenie własnej jurysdykcji. Urzędnik ten koncentrował się na ochronie własności publicznej oraz reprezentował państwo przed sądem. Podlegający mu intendent i fizyk departamentowy wykonywali specjalistyczne prace w zakresie władzy policyjnej.

Obok wyżej wymienionych organów i urzędników w administracji Księstwa funkcjonowali także prezydenci, burmistrzowie i wójtowie, niższe organy oraz urzędy. Ustawa z dnia 23 lutego 1809 roku zaliczyła do niej zwierzchników każdego miasta czy wsi⁴². Tak więc zgodnie z §1 burmistrzowie (w miastach) i wójtowie (we wsiach) zostali uznani za jedyne osoby uprawnione do podejmowania decyzji w imieniu państwa. W konsekwencji wytworzona przez nich dokumentacja stanowi podstawowe źródło do badań nad działaniem władzy policyjnej.

Najbardziej wpływowym organem współtworzącym administrację został prezydent Warszawy, a zaraz za nim prezydenci miast municypalnych⁴³. Dysponowali oni niezależną od prefekta szeroką władzą policyjną. Odpowiadali jedynie przed Ministrem Policji lub Rządem.

Za ciekawą sprawę, która zaangażowała wyższe władze administracji państwowej, miała miejsce rok później, a więc w 1809 roku. Niejaki ksiądz [brak imienia] Nieznański, aresztowany i osadzony w jednym z więzień powiatu toruńskiego, z powodu rażącego zakłócenia porządku publicznego uznany został za niepoczytalnego⁴⁴. Nieznane pozostają okoliczności związane z jego ujęciem. Nie przebywał on w zakładzie penitencjarnym długo. Prawdopodobnie wkrótce po 29 maja tegoż roku Minister Policji udzielił zgody na przeniesie go do Zakonu Misjonarzy w Chełmnie. Tamtejszy podprefekt bydgoski rozpoczął przygotowania do przeniesienia kapłana do lepszego lokum już ponad dwa tygodnie wcześniej. To udokumentowane zdarzenie może świadczyć o istnieniu wypracowanej praktyki.

Powody decyzji potraktowania tego chorego inaczej niż pozostałych, na podstawie przebadanych źródeł, pozostają niejasne. Względę bezpieczeństwa, jak się wydaje, skłoniły władze do trzymania kapłana w zamknięciu. Zdecydowano się przewieźć chorego, jak się wdaje, dla jego dobra samego kapłana do zakonu. Głównym problemem, nad jakim się koncentrowano, pozostawało zagwarantowanie opieki choremu oraz konieczność zapewnienia spokoju i bezpieczeństwa mieszkającym tam zakonnikom.

Jak już wspomniano, zasadniczym problemem, jaki przewijał się w korespondencji, pozostawało zapewnienie choremu opieki⁴⁵. Mimo, że przejął ją zakon, koszt jego utrzymania nadal ponosiło państwo. Podprefekt ustalił go na 200 złotych rocz-

⁴² DP [Ks. War.], Warszawa 1807/09, t. I, *Ustawa o wójtach i burmistrzach*, s. 227 – 230.

⁴³ AGAD, K. Rz., sygn. 58, *Władza i obowiązki Prezydenta Majestatu i Policji miasta Warszawy w stosunkach z urzędem Dyrektora Policji Krajowej*, s. 51 – 53.

⁴⁴ APB, sygn. 8, *List podprefekta toruńskiego do prefekta departamentu bydgoskiego*, k. 4.

⁴⁵ *Ibidem*, *Korespondencja między departamentem bydgoskim, a Ministerstwem Spraw Wewnętrznych*, k. 5 – 9.

nie⁴⁶. Zagwarantowanie takiej kwoty okazało się trudne. Zgody na jej wypłatę powinno udzielić Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i wyraziło ją w dniu 29 maja tego roku⁴⁷. Początkowo koszt opieki nad chorym księdzem poniósł zakon. Dopiero w listopadzie ustalono ostateczną wysokość wsparcia na 256 złotych rocznie, które miały wpłynąć z Ministerstwa Skarbu⁴⁸.

Podsumowanie

Reasumując kancelaria władzy policyjnej stanowi złożone zagadnienie. Jego zbadanie wymaga podjęcia jednoczesnych badań ustroju państwa, organizacji i działalności policji, teorii tworzenia dokumentów, organizacji kancelarii stosowanej w omawianym okresie. Postawione na początku pracy pytanie czy system państwa był zbliżony do systemu wytwarzania dokumentów wydaje się trywialne. Przedstawione, głównie w oparciu o pracę Rostockiego, zasady organizacji kancelarii, tworzenia i zarządzania dokumentami dowodzą że system wytwarzania dokumentacji był jedynym funkcjonującym w państwie systemem, mimo pojawienia się pewnych niewiele znaczących różnic jakie pojawiły się. Tym samym biorąc pod uwagę definicję, organizację policji należy uznać iż policja nie podlegała innym zasadom. W odróżnieniu od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Wojny, czy Sprawiedliwości Ministerstwo Policji nie posiadało rozbudowanej własnej administracji. Urzędnicy najczęściej pełnili inne funkcje, a tym samym podlegali bezpośrednio innemu resortowi. Stąd ich dokumentację podporządkowano do oczekiwań innego resortu.

Mimo, że system wytwarzania dokumentacji był jednolity zapoznanie się z nim okazało się niezbędne na potrzeby badań. Zaprezentowanie definicji policji oraz jej organizacji i zarysu kompetencji pozwoliło odpowiedzieć na drugie pytanie postawione na początku pracy. Przedstawienie definicji policji i jej organizacji okazało się wartościowym zabiegiem, ponieważ stanowiła ona podstawę do ustalenia które organy i części administracji posiadało władzę policyjną i w jakim zakresie. Tym samym można było wskazać ich działania, a te należy uznać za tożsame z jej działalnością. Organizacja policji narzucała urzędnikom specyficzny charakter działań. W ramach pracy Rady Stanu jej dokumenty wyodrębniono w osobnej sekcji. Natomiast w administracji regionalnej układ pism był inny. Częściej niż miało to miejsce w Warszawie pojawiały się pisma włączane do niejednolitych jednostek archiwalnych.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Zespół: Komisja Rządząca

Zespół: Rada Stanu i Rada Ministrów

Zespół: Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego

---

⁴⁶ Ibidem, sygn. 8, k. 4.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, k. 7, 9.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Zespół: Administracja ogólna samorządowa

Źródła drukowane:

Harl J. P., *Nauka policji. Dzieło podręczne nieuchronnie potrzebne dla sprawujących urzędy policyjne*, Bydgoszcz 1811.

Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego: akty normatywne władzy najwyższej, t. I, 1807-1808, pod red. W. Bartel, J. Kosim, W. Rostocki, Warszawa 1964.

Literatura:

Cichoń P., *Rozwój myśli administracyjnej w Księstwie Warszawskim*, Kraków 2006.

Cichoń P., *Wpływy francuskie w administracji Księstwa Warszawskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 140, z. 1 (2013), s. 1-18.

Ciesielska K., *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793-1919*, Warszawa 1972.

Eile H., *Pracownicy miejsy w dawnej Warszawie*, Warszawa 1939.

Grabski S., *Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce od pierwszego rozbioru do r. 1831*, Kraków 1903.

Heylman A., *Historia organizacji sądownictwa w Królestwie Polskim*, t. I, Warszawa 1861.

Heylman A., *O sądownictwie w Królestwie Polskim*, Warszawa 1834.

Heylman A., *Zarys historyczny przemian Rady Stanu*, BW I, 1864.

Kallas M., *Konstytucja Księstwa Warszawskiego. Jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z normami szczegółowymi i praktyką*, Toruń 1970.

Kallas M., *Organy administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim*, Toruń 1975.

Kallas M., *Powstanie i ustrój Księstwa Warszawskiego (1807-1815)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin – Polonia, vol LXII, sectio F 2007

Kawka W., *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*, Wilno 1939.

Knopp T., *Prefekci Księstwa Warszawskiego przyczynek do portretu zbiorowego*, „Studia Historyczne”, R LV, 2012, z.3-4 (219-220).

Konarski K., *Zespół akt Sekretariatu Stanu Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego oraz Kancelarii J.C. Mości do spraw Królestwa Polskiego 1807 -1876*, „Archeion”, 44 1966

Konic H., *Komisja Rządząca 1807*, Warszawa 1904.

Leśniodorski B., *Dzieło Sejmu Czteroletniego (1788-1792). Studium historyczno-prawne*, Wrocław 1951.

Ławniczak P., *Sekretariat Stanu Księstwa Warszawskiego (1807-1813)*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory”, nr 4 (6)/2013, s. 33-77.

Malec J., *Polska myśl administracyjna XVIII wieku*, Kraków 1986

Mielnik M., *Działania funkcjonariuszy władzy policyjnej Księstwa Warszawskiego wobec wypadków szkodliwych i bezprawia*, [w:] *225 lat Policji w Polsce*, Olsztyn 2017.

Mielnik M., *Formalno prawne podstawy organizacji, kompetencji i działania władzy policyjnej miasta stołecznego Warszawy w okresie Księstwa Warszawskiego*, „Journal of Modern Science. Zeszyty Naukowe – Dydaktyczne”, tom 1/4/2008, *Administracja i Bezpieczeństwo*, Józefów 2008, s. 87-92.

Mielnik M., *Organizacja, kompetencje i działalność władz policyjnych czasów Komisji Rządzącej (14 stycznia – 5 października 1807 r.)*, [w:] *Studia prawoznawcze*, nr 8, Olsztyn 2008, s. 303-316.

Mielnik M., *Podstawy prawne funkcjonowania Policji w Księstwie Warszawskim*, [w:] *International Journal of New Economics and Social Sciences*, nr 1 2015, s 172-178.

Mielnik M., *Porządek publiczny w Księstwie Warszawskim*, [w:] *Zeszyty Naukowe*, tom 1(18) 2012, Warszawa 2012.

Mielnik M., *Prawne uwarunkowania Zadań policji i organów samorządowych. W zakresie bezpie-*

czeństwa i porządku publicznego. Historia i stan obecny, [w:] *Samorząd powiatowy i gminny wobec potrzeb i oczekiwań społecznych* Warszawa 2015.

Mielnik M., *Regionalna władza policyjna Księstwa Warszawskiego na przykładzie ziemi łukomskiej*, „Zeszyty Naukowe WSBiA”, Łuków 2013.

Mielnik M., *Traktaty naukowe jako podstawa wiedzy funkcjonariuszy Władzy Policyjnej w Księstwie Warszawskim 1807 – 1812*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji”, tom 1(22) 2013, Warszawa 2013, s. 182-192.

Mielnik M., *Władza policyjna Warszawy w świetle projektu ustawy o niezależnej władzy policyjnej miasta stołecznego Warszawy*, [w:] *Bezpieczeństwo dużych i średnich aglomeracji z perspektywy europejskiej*, autor referatu, Józefów 2011.

Mikołajewski S., *Działalność komisarza policji departamentu bydgoskiego na tle stosunków i urzędzeń w Księstwie Warszawskim*, Poznań 1939.

Rostocki W., *Kancelaria i dokumentacja aktowa urzędów administracji państwowej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (do 1868 r.)*, Wrocław 1964.

Rostocki W., *Księgi kancelaryjne i akta spraw urzędów administracyjnych państwowej Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, „Archeion” 29, 1958.

Roztworowski M., *Materiały do dziejów Komisji Rządzącej*, Kraków 1918.

Roztworowski M., *Rada Ministrów i Rada Stanu. Przyczynek do dziejów ich organizacji*, Kraków 1911.

Willaume J., *Fryderyk August jako Księżę Warszawski (1807-1815)*, Oświęcim 2013.

Willaume J., *Przesilenie w ministerstwie policji Księstwa Warszawskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 18, 1963.

Zahorski A., *Centralne instytucje policyjne w dobie rozbiorów*, Warszawa 1959.